

jako osvícenský reformní katolík; z Wintrova materiálu také vyplývá, že Dobrovský byl věřící katolík, což někdy nejnovejší badání se snaží potlačovat. Výstižně vcelku je srovnání Dobrovského a Stacha. Poučná je korespondence Dobrovského s lužickým biskupem v Budyšině Josefem Locksem. Jestliže G. Dobnera Winter označuje pouze jako obhájce Jana Nepomuckého, zkrusuje tím poněkud situaci.

Sociální kontext se dostal do náboženské problematiky na několika místech. Tak zejména v souvislosti se selskými bouřemi v 70. letech. V té souvislosti Winter upozorňuje na spojitost náboženského neklidu se sociálními nepokoji. Úvahy o tom jsou ovšem příliš stručné. — Stejně je tomu také, když Winter soudí (str. 187), že josefinství vytvořilo podmínky pro počátky českého národního obrození, anebo když soudí (str. 188), že josefinství nejen nepřekáželo národnímu obrození Slovanů, ale je naopak podporovalo.

Slovensko se dostalo ke slovu jen v souvislosti s Bernolákem, Charvatsko jen v souvislosti s tím, že se tam nejlépe projevila (str. 206) souvislost josefinství s jakobinstvím. To je jistě správné, ale klíčový význam by tu měl mít také silný odpor charvatské šlechty k josefinství a konfrontace s pozdějším vývojem, kdy se reagovalo na tlak ze strany Uher orientací na Vídeň. Polsko (Halič) se dostalo do kontextu jen osobou arcibiskupa Ankwiceze.

Jestliže druhá polovina knihy se obírá otázkami, v jejichž středu stojí Bolzano a jeho okruh — otázky ty zná Winter velmi důkladně —, jako problematické bylo by možno označit souvislosti josefinství s liberalismem. Bylo by možno se zastavit u formulace, že osvícensví našlo v liberalismu své obnovení (str. 306), protože se opět bojovalo o svobodu a rovnost individua, anebo že rok 1848 přinesl pozdní „květ“ josefinství (str. 344). Jde o otázky, které jsou historicky podmíněné, a které je nutno klást v rozdílných polohách.

Wintrova katolicky reformní koncepce problému je patrna výrazně také při hodnocení událostí r. 1848. Nelze zamlčet, že náboženské otázky a jejich úlohu v revolučním hnutí 1848 obvykle přehlížíme. Byly ještě dosti silné. Je v podstatě správné, když Winter uvádí společenskou diferenciaci v souvislosti s diferenciací nábožensky názorovou. — Nápádný je však u W. malý zřetel k nacionální stránce vývoje r. 1848. Právě v tomto uzlovém bodě historického vývoje mělo by být uplatněno stejné hledisko společenské jako národnostní i náboženské. — Jestliže Winter konstatuje (str. 346), že nemálo josefinských kněží bylo těsně spjato s vývojem českého národa, je asi poněkud jednostranné charakterizovat Vinařického, Jablonského a Štulce jako josefinisty. Všichni jmenovaní mohli být nanejvýš faráři josefinského typu, což po tolika desítkách let není zvláštní zásluha.

Třeba říci, že kniha Wintrova je velmi aktuální. Obírá se také českými zeměmi jako „klasickou oblastí josefinství“. Přináší cenné závěry z hlediska českého vývoje a zasluhuje si právem naši pozornost.

J. MACŮREK

Für eine Welt ohne Krieg und Faschismus. Protokoll der internationalen Konferenz bearbeitet von dr. K. H. Jahnke und W. Lamprecht. Herausgegeben von Zentralrat der FDJ.

Z iniciativy Historického institutu university E. M. Arndta v Greifswaldu byla uspořádána ve dnech 23. a 24. října 1959 mezinárodní konference o protifašistickém hnutí studentstva v Evropě. Pod shora uvedeným názvem byl vydán protokol této konference. Chceme si všimnout příspěvků zabývajících se otázkami boje studentů proti fašismu a problematikou zpracovávání historie tohoto odboje.

Nejobsáhlejší a vlastně programový příspěvek přednesl dr. K. H. Jahnke pod názvem *Odkaz protifašistického odboje studentů Evropy v boji proti německému militarismu* (s. 5—45). Ve svém příspěvku, vycházejí z vlastního studia i bohatě využívají materiálu předchozí konference o této problematice, snaží se postihnout v co největší úplnosti boj evropského studentstva proti fašismu. Podle jeho mínění je potřebí řešit dva hlavní problémy: jakou účast na protifašistickém boji měli studenti a mladá inteligence a která poučení a závazky vyplývají pro dnešní akademickou mládež z tohoto boje. Jahnke se ve svém příspěvku pokouší o periodizaci protifašistického odboje studentstva. Podle něho tvoří prvé období léta 1933—35, která charakterizuje jako boj antifašistického studentstva proti nastolení fašistického panství a na obranu demokratických práv a svobod. Druhé období tvoří léta 1935—39, kdy 7. kongres KI dává orientaci studentskému boji proti militarismu a imp. válce. Třetí období 1939—41 charakterizuje jako období podílu studentů na boji lidových mas proti politice útisků německým imperialismem. Čtvrté období 1941—43 chápe jako období rozmachu tohoto boje po přepadení SSSR. Páté období 1943—45 je obdobím rozmachu po vítězství RA na Volze až do úplného zničení fašismu. Na základě této periodizace snaží se autor postihnout studentský odboj v celé jeho šíři. Jeho příspěvek přináší především obdivuhodně množství fakt. Autor si hned v prvé

období uvědomuje spojitost studentského odboje s odbojem dělnické třídy, té které země, ve vlastní stati se však, pochopitelně, zabývá především studentským odbojem. Šíři svého příspěvku byl však nucen obohatit jeho hloubku. Musel se omezit pouze na výčet jednotlivých akcí, aniž je mohl hlouběji analyzovat a aniž mohl poukázat alespoň na nejzávažnější problémy tohoto boje. Při tom se dostal do rozporu s některými jinými příspěvky sborníku a nebezpečně se dostal na pozice historiografie dnes již překonané (automatismus vývoje směrem k pokroku) při čemž zjednodušil některé otázky (změna války imperialistické v národně-osvobozeneckou). Svůj příspěvek uzavřel shrnutím nejdůležitějších výsledků a poučením z odboje.

Na úvodní referát navázaly diskusní příspěvky. Dr. Ivan T e s á r v příspěvku *O společné práci českých, slovenských a německých pokrokových studentů v boji proti fašismu na vysokých školách buržoasního Československa* (s. 45—52) všiml si situace na vysokých školách buržoasní CSR a nejvýznamnější činnosti pokrokového studentstva. Uvedl, že boj studentstva bez těsného spojení s dělnictvem nemohl být úspěšný a že nemohl být prováděn bez správného třídního diferencování v poměru k různým skupinám studentstva. Za nejvýznamnější čin označil organizování pomocné akce demokratickému Španělsku. Dr. Bohdan R o s s a v příspěvku *17. listopad — memento pro současnost* (s. 52—57) stručně a věcně vysvětlil 17. listopad nikoliv jako odvetu za demonstraci, ale plánovanou zvlíci nacistů — výchozí bod porobení českého národa. Wladyslaw K u s z y k vyslovil v příspěvku *Ze společenského boje revoluční polské a německé mládeže proti kapitalismu a fašismu* (s. 55—64) několik zajímavých myšlenek o práci na dějích studentstva. Podle něho bez osvětlení dějin revolučního boje mládeže, bez vyzvednutí tradic není možno mluvit o výchově mladé generace. Podstatná část jeho příspěvku je zaměřena na ukázání úzké spolupráce pracovníků polského revolučního hnutí s německým socialistickým hnutím od jeho počátku (Warynski). Heli L e h t i s a l o zabývá se otázkami bojů studentstva v příspěvku *K protifašistickému boji finských studentů* (s. 64—67). Všimá si zejména bojů ve 30. letech, kdy kromě r. 1905 se finské studentstvo nejvíce sblížilo s dělnictvem. Příspěvek S p y r o K r i t s i k i s e, *Boj řeckých studentů proti fašismu* (s. 67—76) je podrobným popisem válečné situace v Řecku a přehledem protifašistického boje studentských skupin. Autor ukazuje i na specifičnost forem a cílů tohoto boje. Giorgio C a p u t o ukázal v příspěvku *O boji italské demokratické mládeže proti fašismu a německému militarismu* (s. 77—80) na šíři a hloubku studentského boje proti fašismu v Itálii. Přiznává, že až do r. 1939 neměli antifašistické skupiny na školách jasnou ideologickou koncepci. Zdůraznil úzkou spolupráci studentů a dělníků, která odstranila bariéru vytvořenou fašistickým režimem. Příspěvek Konstantina M o c a n u, *Z boje studentstva Rumunska proti fašismu a Hitlerově válce* (s. 80—94) přináší přehled bojů rumunského studentstva proti fašismu a ukazuje zejména na příklad úzké spolupráce a podpory dělnictva za stávky 1933 v Grivici. Laszlo K u n v příspěvku *Z boje maďarských studentů proti fašismu a válce* (s. 94—96) se zabývá specifikou boje studentstva v zemi, kde fašistické tendence narůstaly již od r. 1919. Příspěvek je zvláště cenným pokusem o analýzu struktury obyvatelstva a vlivu této struktury na recepci fašismu. Prof. dr. S c h e e r přináší svědectví o životě na německých vysokých školách v období fašismu, stejně jako v Německu vůbec v příspěvku *Ze života jednoho německého antifašisty* (s. 96—99). Dr. Joachim M a i podává v příspěvku *Z protifašistického odboje sovětských občanů v Německu, zvláště v koncentračním táboře Buchenwald (1941—45)* (s. 100—104) obraz protifašistického boje sovětských občanů na území Německa. Rozlišuje různé formy tohoto boje, uvádí typy organizací budovaných sov. občany a náplň jejich činnosti. Se závažnými podněty vystoupil na konferenci zástupce krajského vedení SED dr. V o g e l v příspěvku *Aktuální úkoly badání o protifašistickém boji* (s. 110—114). Zdůraznila význam tohoto studia a vyběhl k dalšímu zpracování a zevšeobecnění předloženého historicko-empirického materiálu.

Sborník je třeba ocenit jako dokument iniciativy zpracovávat problematiku, jíž kromě nahlédných prací nebyla dosud soustavně věnována pozornost. Je cenný právě tím, že je pobídkou a úvodem ke společnému zpracování dějin studentského protifašistického hnutí. Sborník v té podobě v jaké byl vydán (protokol konference) umožňuje vytvořit si základní obraz o protifašistickém hnutí studentstva v Evropě. Nevyhnul se však řadě problémů a nedostatků nezrovna podružných. Především proto, že v řadě příspěvků byla proklamována nebo i uvedena spojitost studentského protifašistického boje s odbojem vůbec, vadí nám, že ve sborníku byly tyto dvě formy boje málo ústrojně spojeny. Jestliže na sborníku je sympatická šíře, o jakou se pokusil při zkoumání specifikované problematiky, méně uspokojuje hloubka řešení problémů protifašistického boje. Většina příspěvků nepřekročila rámec empirického shromáždění historického materiálu a v dobré snaze ukázat sílu a velikost protifašistického odboje ukázala jej pouze jako automatickou sílu, která bez překážek špěla k pokrokovému cíli. Jen v málo případech byl proveden alespoň pokus o hlubší analýzu společenské struktury a ukázání úlohy studentstva v ní. Jen v málo případech byl udělán pokus nastínit problémy protifašistického

odboje a ukázat jejich překonávání. Sborník *Za svět bez válek a fašismu* jen vytýčil oblast v které bude potřeba bádát, hlavní práce na vytýčeném úkolu teprve badatele čeká.

Bedřich Čerešňák

Geschichte. (Das Fischer Lexikon.) Herausgegeben von *W. Besson*. Frankfurt 1961, str. 369.

Doba úvodů do studia dějepisu neminula. K příručkám už téměř klasickým — Droysenově, Bernheimově, Langloisově a Seignobosově nebo koho jiného — přibyla po válce řada jejich moderních protějšků. Co je na těchto nových úvodech příznakem naší doby, je jejich útlost, malý rozsah. Počítají už s časovými možnostmi současného člověka a s klesajícím podílem, který má v obecném vzdělání historie. Ať jsou napsány sebedůmyslněji a ať přinášejí sebenovější odborná hlediska, je skutečností, že nové poznání historie se stává majetkem jen úzkého kruhu profesionálů. Pokud se neodborníci o historii zajímají, jsou v zajištění předstát hodně starého data. Intenzita historického zájmu a úroveň historických vědomostí u průměrného zvidavého člověka se nedají srovnat s tím, co se udělalo v popularizaci přírodních věd a techniky. Přesvědčení o ahistorismu, který vládne současnosti, je však čas od času korigováno nepochybnými projevy nesmírného zájmu o některé knihy s historickou tematikou a o historické objevy s jen poněkud senzačnější příchutí. Proto se čas od času vynořuje otázka, zda není třeba přede vším hledat nový způsob, jak přiblížit historii běžnému vzdělanci a tak umožnit, aby historie zůstávala i nadále učitelkou života.

Osobitý pokus v tomto směru udělalo Fischerovo nakladatelství. Skupina mladších historiků se šel za vedení *W. Bessona* při zpracování jednoho z populárních slovníků, které podnik vydává a které jsou věnovány jednotlivým vědním disciplínám nebo vědeckým problémům. Tyto malé encyklopedie mají kapesní formát, dobrou typografickou úpravu, poměrně velký náklad. Mají všechny vnější předpoklady, aby pronikly tam, kam knihy s historickou tematikou nezabloudí. Příručka o historii se navenek svým uspořádáním shoduje s historickými slovníky, které vycházejí např. v Polsku, SSSR, USA. Ovšem shoduje se jen ve vnější struktuře, v abecedním řazení hesel. Právě pro výběr těchto hesel a pro jejich obsah musíme slovníku věnovat větší pozornost, než které se takovým knížkám obyčejně dostává. Redakce, autoři a nakladatelství vytvořili původní, odborně dobře fundovaný a většinou velmi dobře napsaný úvod do historie a přidali k němu obsáhlou a pečlivou bibliografii. Nevznikl tak jen úvod do historie pro studenta nebo příštího badatele, ale pro vzdělaného laika, který cítí, že přítomnost je skutečností historicky vzniklou.

Běžné historické encyklopedie si počínají vesměs tak, že podávají ve velkém počtu hesel poučení o historických faktech: o epochách, událostech, postavách, státech, historických pojmech. Informují nás o tom, co o těchto skutečnostech současná věda ví. Na zcela odlišné pojetí recenzované příručky ukazuje už sám malý počet hesel a jejich výběr. V abecedním pořadí jdou za sebou hesla *Altertum*, *Antike*, *Geschichtsschreibung*, *Byzantinische Geschichtsschreibung*, *Byzanz*, *Darstellungsformen*, *Historische Methode*, *Historische Grundwissenschaften*, *Historismus*, *Kommunistisches Geschichtsdenken*, *Mittelalter*, *Mittelalterliche Geschichtsschreibung*, *Neuzeit*, *Partei*, *Periodisierung*, *Quellen*, *Revolution*, *Sozialgeschichte*, *Zeitgeschichte*. Do těchto dvaceti hesel nemohla být žádným způsobem zhuštěna suma vědomostí o celé minulosti a o všech historických skutečnostech. Autoři se nedali při hledání východiska z tísně nejschůdnější cestou, která obyčejně končí ve slepé uličce. Nechtěli omezit svůj výklad na nejstručnější kostru světových dějin, kterou najdeme v každé školské učebnici. Přistoupili k problému popularizace a aktualizace historické vědy jiným způsobem. Nechali stranou výklady o tom, co se kdy a kde událo, výklady toho druhu, které se objevují v běžných naučných slovnících. Postavili se na stanovisko člověka současnosti a soustředili se na poučení o tom, co ho z minulosti dnes potkává, k čemu z historie mají zaujímat nějaký postoj. Poznali, že se tento člověk střetává běžně na každém kroku s určitými historickými fakty, že však zároveň v jeho vědomí žijí jakési obecné představy o celé minulosti, o jejích úsecích, o hlavních historických kategoriích; i ten, kdo nezná přesně žádné historické datum, má např. představu o středověku, o antice, o revoluci apod. Přesto, že je taková představa nepřesná a že se někdy opírá dokonce jen o fikce, spoluurčuje vztah k minulosti i přítomnosti. Např. středověk je pro takové myšlení barbarský a pak představa o něm zvyšuje pocit uspokojení nad civilizovanou přítomností; středověk však může být u jiného synonymem uspořádané, stabilizované společnosti, kterou staví do protikladu k současné anarchii; nechybí ani pojetí středověku jako doby, kdy byla společnost podřízena vládě idejí v protikladu k materialistické přítomnosti. Výčet podobných příkladů by nebral konce.